

דברי יונה על פרשת נשא

גליון פ"ו (שנה ח') תש"פ

מבאר תורתו של
מרן הגה"צ

רבי יונה הלוי

פארסט צ"ל

בעהמח"ס דברי יונה
וראש ישיבת ד'נייטרא

דברי יונה על פרשת נשא

לפליטה אנשים זקנים שמהם יוכלו בני הדור הצעיר לשמוע מעשי הדורות הקודמים ויבואו ויספרו לדור האחרון היאך נראתה תפלת ראשונים איך למדו אבותיהם ואבות אבותיהם והיא שימושה של תורה ולדאבונו חסרונו כל אלה.

ועד"ז כשקורין את ההלל ומברכים לפניו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל, ולכא"ו מה פירוש הברכה דמשמע שאנו אומרים להקב"ה שצויתנו לקרוא את ההלל, אך הענין בזה לפי שהאדם מתבונן בנפשו איך נגש לומר הלל בפיו המחולל כ"כ בדברים בטלים ואסורים, ויחשוב בנפשו רבש"ע איך אפתה שפתי לומר הלל לפניך, ולכך בא כמתרין א"ע לומר הן אמת שבעצמי לא הייתי יכול לבטא ולקרוא את ההלל, אך מה אעשה ואתה צויתנו לקיים מצוה זו ולפיכך אין בכחי לפטור א"ע מן המצוה.

כשבקשו בני ישראל בפרשת מתאוננים ליתן להם בשר, התאונן משה רבע"ה (במדבר י"א י"ב) ואמר האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיך כאשר ישא האומן את היונק מאין לי בשר לתת לכל העם הזה, ופירש הגאון אב"ד ווינען צ"ל כי הנה "אומן" מתפרש בדרך כלל ברש"י שהוא מלשון מחנך, ולכא"ו איזה שייכות יש למחנך עם יונק, הרי היונק זקוק למינקת ולא למחנך, אלא הוא הדבר אשר טען מרע"ה, דודאי לא רצה לפטור את עצמו מאחריותו כלפי כלל ישראל, אלא שבא בטענה כי נתנית בשר הוא ענין שאינו שייך אליו כלל, והר"ז כדוגמת שישא האומן את היונק שאין שום שייכות לשניהם, וה"נ מרע"ה מוכשר להשפיע תורה ומוסר לכלל ישראל, אבל לנתנת בשר אינו מוכשר כלל ואין זה ענין אליו.

בחובת הלבבות (פתיחה לשער הבחינה) כ' שהקב"ה הכין לאדם צרכיו בזה העולם כדי להטיב לו, ואילו האדם אינו מכיר בטובות, אדרבא נדמים לו הטובות כאילו הם רעות ח"ו, כדוגמת הסומא שע"י שחסר לו כח הראיה הברי הוא נכשל בדברים המוכנים לתועלת בני"א, והוא כועס על התקלות שהוכנו שם, אבל אילו היתה ראייתו יפה היה מכיר ורואה שכל הדברים הללו הוכנו לשם תועלת ולא לתקלה, עד"ו אין האדם מכיר בכל הטובות שהוכנו עבורו מאת הבוית"ש.

ובמדרש שמואל (אבות פ"ה מ"א) פירש דברי המשנה בעשרה מאמרות נברא העולם, מה ת"ל והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדים את העולם שנברא בעשרה מאמרות וכו' והדבר תמוה שלכך הרבה הקב"ה במאמרות כדי להפרע מן הרשעים, וכי רצונו ית' להפרע מרשעים, ופי' במדרש"ש דאלמלא היתה ההשגחה העליונה נראית לעין כל, והיה מורגש בחוש היאך כל תנועה מושגחת מאתו ית' וכל פרט ופרט מוכן בגזירת יוצר כל, ושאיין לך שום דבר שנמסר ביד האדם רק קיום

נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותם.

ונקדים מש"כ המגיד מדובנא ז"ל בספרו אהל יעקב (פ' נח) עה"פ ויחל נח איש האדמה ויטע כרם ודרשו במדרש נתחלל ונעשה חולין למה ויטע כרם לא היה לו ליטע דבר אחר של תקנה ועוד דרשו שם בו ביום נטע בו ביום שתה.

וביאר שם עפ"י משל באיש צדיק אחד שהיו ברכתיו עושים פירות וביך לאיש אחד שתחול הברכה על העסק הראשון שיעסק בו והתיישב האיש בדעתו שעסקו הראשון יהיה למנות מעות ועי"ז תחול הברכה בעסק זה וירבו מעותיו ופנה לביתו וביקש מאשתו שתושיט לו את כיס המעות ותמחה האשה על בקשתו ויבקש ממנה הבעל שלא תרבה בשאלות רק תתן לו את הכיס אבל היא בשלה לדעת מה זה ועל מה זה אדהכי והכי פרצה הריב והמחלוקת ביניהם ונמצא שעסקו הראשון היה מריבה ועל זה חלה הברכה.

ועד"ז כתב המגיד מדובנא לפרש את דברי המדרש הנ"ל הדנה לאחר תוקף מדה"ד שנעשה ע"י המבול עד שנחרב העולם נתגברה אז מדת הרחמים והחמלה בתוקף ובמדה יתירה והיתה השעה מוכשרת אז שבאיזה עסק שיתחילו בני האדם שנסארו חיים תחול שם הברכה וההצלחה מרוב השפעת הרחמים ששרתה בעולם בעת ההיא והיה מהראוי להשפיע את הברכה בעולם שלא יצטרכו בני אדם לעסוק רוב ימיהם בצרכיהם הגשמיים כי אם לפנות דעתם אל התכלית הנרצה שבעבורה נבראו ואמנם נח לא כן עשה כי אם ויחל נח איש האדמה ודרשו שנתחלל ונעשה חולין כי ע"י שנטע כרם נעשה בחי' איש האדמה ובאותו עסק באה ההשפעה לעולם עד אשר באותו יום שנטע באותו יום שתה וההפסד גדל עד למאוד שלא נתברך העולם בברכה הראויה אלו דבריו ז"ל.

והנה השם "גרשון" מורה על הגירות ע"ד דכתי' (שמות כ"ב) גבי משה שקרא שם בנו גרשום כי גר הייתי בארץ נכרי' וזה רמז הפסוק כאן נשא את ראש בני גרשון הם הגרים שנתרחקו מארץ אבותיהם והגיעו לארץ אחרת עולם חדש לפניו; ועלולים חלילה לנתק את הקשר עם בית אבותם לזה בא הכתוב לומר נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותם שגם הם ימשיכו להחזיק את הקשר עם בית אבותם אף בבואם אל ארץ נכריה.

גם אנו גורשנו למדינה זו אשר בה נמשטשו המושגים ונשתנו לגמרי מהמושגים הישנים שהיינו רגילים במדינתנו הישנה רבי מיכאל בער צ"ל היה רגיל להתאונן על האסון הנורא שקראנו בחורבן האחרון שלא נשארו

נקבע שכר מיוחד, כי שום תנועה אפילו קלה שנעשית לכבוד השי"ת לא נאבדה.

ולכן אבקש להמשיך ולפעול הן ברוחניות והן בגשמיות כמו עד הנה ותצרפו אותנו בתפלות שנוכה לחנך את התלמידים לתורה וליראת שמים ובגשמיות אנו הושיטו לנו יד עזרה שנוכל להמשיך בדרכו של רבי מיכאל בער זצ"ל, ודמעותיו שהיו ענף מדמעות רבינו הגה"צ מנייטרא זצ"ל שבכל תפילה ותפילה הויל דמעות, הם הועילו לבנות את הבית הזה, כי שערי דמעות לא ננעלו.

והשי"ת יעזור לכולנו שנוכה לחדש את הקבלה של נעשה ונשמע, שהרי סוף סוף אנו היהודים שלהם מחכה השי"ת לשלוח את משיח צדקנו, שעליו אנו מצפים, ונוכה להיות יהודים כשרים, אהנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו, עד ביאת הגואל, אמן.

וקנה לך חבר (אבות פ"א מ"ו)

אני מבקש מכם, ואני מבקש מהקב"ה שאמצא פתח פתוח בלבכם, וכבר אמרתי כמה פעמים, תניחו בצד את ההבלים, ותסמכו על הקב"ה שיעזור לכם בהכל, אבל אינו יכול לעזור לכם אם חצי זמן תבטלו שלא ללמוד, וחצי השני תדאגו להפיש חבירותא טוב, וממילא צריך לדבר עם זה ועם זה וכדומה, אין זה הפשט במאמרם ז"ל (אבות פ"א מ"ו) וקנה לך חבר, אלא פירושו הוא שצריך להתייגע בתורה וללמוד בהתמדה, שאז בחור אחר יהיה לו חשק ללמוד אתך, זהו הפשט בוקנה לך חבר. (דברי יונה ח"ב דף פ"ו)

ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה (אבות פ"א מ"ז)

הרה"ק המגיד מקאזניץ זי"ע פירש פעם בדרך אגדה על מה שאמרו (אבות פ"א מ"ז) ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. היינו שהאדם שותק, זה הוא הדבר הטוב ביותר להגוף, אבל הוא ז"ל פירש, שהגוף הוא התיק, הנרתיק של הנשמה, ולא מצאתי להגוף יותר טוב מדבר זה, שתיקה, שהוא התיק של הנשמה, אבל חוץ מזה אין שום ערך ומעלה להגוף, הגוף הוא רק כדי להחזיק את הנשמה, כי הארת לא היה שייך שהנשמה תדיה בעולם, היא צריכה נרתיק שיהיה אותה. (דברי יונה ח"ב דף קפ"ח)

כשהיו בעלי דינים עומדים לפניך (אבות פ"א מ"ה)

והנה ידוע בשם החידושי הרי"ם זצ"ל שאמר עמשאמרז"ל [אבות א ה] כשהיו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים דהענין הוא כי אף שבאו להתדיין בדיני התורה כמנהג ישראל כשרים ואינם הולכים ח"ו לערכאות, אבל בעצם הסכסוך מתעורר מידת הנצחון ועי"ז אינם יראים לשקר ח"ו ולכן יהיו בעיניך כרשעים. אמנם משקבלו הדין נבטלה הפניה והנגיעה וכל אחד מהם רואה האמת כפי מה שהוא אז יהיו בעיניך כצדיקים עכתוד"ק. כי בהאמת ענין הנגיעה הוא נורא מאד וכמעט שמסמא עיני האדם עד שבעצמו אינו יודע ורואה שהוא סומא דבר. וכמו ששמעתי לפרש על מה שפרש"י בפסוק [בראשית כד לט] ואומר אל אדוני אלי לא תאבה האשה וגו' וכתב שם אלי כתיב בלי וא"ו בת היתה לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שייאמר לו אברהם לפנות אליו וכו' עיי"ש. ולכאורה למה נרמו דבר זה עכשיו כשאליעזר סיפר הדברים לבתואל ולמה לא נרמו למעלה בעת שדיבר אליעזר לאברהם. אמנם מובן כי אליעזר בעצמו לא ידע עד עכשיו שמה ששאל את אברהם אולי לא תאבה וגו' הוא לצד הנגיעה שיש לו בדבר ורק עכשיו כאשר כבר לקח את רבקה וכבר ידע שלא יוכל ליקח את יצחק לבתו אזי נתודע לו בעצמו כי שאלתו היה לסיבת הנגיעה. (דברי יונה ח"א דף ס"ז)

התורה והמצוות, באופן כזה אם הי' האדם חוטא היה עונשו גדול מאוד, משא"כ עכשיו שנתגשם העולם בהשתלשלות עשרה מאמרות, כי בכל מאמר ומאמר נתגשם העולם עוד ועוד, והשגחתו ית' נכסית מעין כל, אין העונש חמור כ"כ לרשעים שעוברים על רצונו ית' זי"כ להפרע מן הרשעים שמאבדים את העולם שנברא בעשרה מאמרות, דמאחר שידע הקב"ה שיהי צורך להפרע מן הרשעים שיקלקלו את העולם הנעים והנחמד שהי' ראוי להרבות קידוש שמו ית' בעולם, ואלו הרשעים מקלקלים את העולם, לכך ברא עולמו בעשרה מאמרות שיהא עונשם קל יותר, וגם ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימים את העולם שנברא בעשרה מאמרות, שהצדיקים מתגברים ועומדים איתן באמונתם הטהורה וידיעתם הברורה שיש בעה"ב לבירה זו, אף שהחוטאים עומדים כנגדם ומכחישים בה, ובתורתו, ועי"ז ראויים הם לשכר טוב.

ולהסביר איך משתנה מושגי בנ"א ממושגי התורה, נאמר לדוגמא לענין "מנוחה" אשר בלשון תורה מתפרש כאשר אדם חוזר לביתו לאחר יום עבודה ומתיישב על מושבו המרווח תוך כדי קריאת צייטונג, ובכדי שלא יופרע פוקד ומצוה על בני ביתו שיהיו שקטים כל יפריעו את מנוחתו זהו מנוחה בנוסח בני אדם. לא כן בלשון תורה, שם מצינו בקרא (בראשית מ"ט ט"ו) וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד, הרי שיששכר ראה שמנוחה הוא דבר טוב ולכן ויט שכמו לסבול עול תורה, כי אדרבא הוגיעה והעמל המביא פירות היא היא המנוחה הנכונה והאמיתית.

זכרתי ימים מקדם כאשר הגענו הנה אחר החורבן, אשר כמוהו לא נהייתה מעת חורבן בית שני, דור של יתומים מאב ואם, ובעת תפלת "יזכור" נשארנו כולם בבכה"נ שהרי היו יתומים, והרב רבי מיכאל בער זצ"ל פחד שלא יסחפו בורם התאוות והנסיונות האורבים במדינה קשה זו למטרה זו קבצם ואגדם יחד לכפר רחוק סאממערז"ל, והבית שם היה צר מהכיל את כל התלמידים, ביהמ"ד וחדר האוכל היו במקום אחד, וכאשר גמרו לסעוד נהפך חדר האוכל לביהמ"ד והתיישבו שם ללמוד ולעסוק בתורה, היו שם זמנים שלמדו משך כל שעות הלילה, ובמוצש"ק לא שכבו לישון רוב הבחורים, בחורים שעברו עליהם רעות רבות וצרות, וכיום הזה כאשר מביטים אנו לאחורינו רואים עד היכן גדלו פעולותינו של רמ"ב להצלת נפשות ישראל.

וזכרתי כאשר יצאנו ללכת למאונט קיסקא, אמר רבי מיכאל בער זצ"ל בדרשתו בסאממערז"ל, שהמקום הזה שאנו הולכים לשם נבנה ע"י איש אחד בכונה אחת לצרכי גשמיות, ולכן ימצאו שם המון דברים שנבנו לשם ריבוי תאוות עוה"ו ולכן צריכים לחגור את עצמנו שנוכל להפכו למקום תורה, שהרי לא היתה תחילת בנייתו לשם כך.

היום כעבור שנים רבות ורבי מיכאל בער זצ"ל בגני מרומים בגן עדן, ניתן להאמר בצדק כי דמעותיו לא שבו ריקם, וכל הנמצאים כאן שותפים לכך, התלמוד תורה, תושבי הישוב מעידית שבאנשים מרגלית טובה, ועוד ב"ה קיימת ישיבה קטנה שמשקיעים בה כח עם כל תלמיד ותלמיד, וההצלחה ניכרת הטוב, הבחורים הם ב"ה סולת נקי' העוסקים בתורה ביגיעה ובהתמדה, ורוצים להתגדל בתורה כאנשים כשרים זאת היא ישיבתו של רבי מיכאל בער זצ"ל שהצליח לייסד בגודל חולשתו וברצונו העז, וזאת מטרת האסיפה שמתאספים פעם אחת בשנה ומתעוררים להעלות על הזכרון את הימים הקודמים.

ר' מנחם פ"ב הי"ו (ז"ל) סיפר שפעם הי' מצב הישיבה בכי רע והיה חשש נורא שייסגרו דלתותיה, נענה אז רבי מיכאל בער זצ"ל ואמר "בניך עוד ילמדו בישיבה", וכיום שוקדים על התורה בני בניו, כי רושם כביר נעשה בשמים מרצון ותשווקה כה עזה.

בכוללנו לומדים אברכים בהתמדה, גם לרבות בתי מדרשינו בווייליאמסבורג ובארא פארק כל זה נצמח מהיגיעה והעמל שמשקיעים המשתתפים הן בכמוון והן בכח, וגדול הזכות והשכר של החזקת התורה, ואספרה נא עובדא קטנה ששמעתי, שבפנסק הקהילה של ווילנא נרשם המעשה שהרבנית של הגר"א מווילנא הלכה פ"א עם הרבנית של העיר ווילנא לקבץ מעות לצרכי צדקה, והגיעו לבית אחד ודפקו על הדלת ולא נענו, התחילו הנשים לפנות משם, והרבנית של הגר"א הבחינה שהדלת נפתחה, ורמז היא לחברתה לחזור לשם, וחזרו השנים לבית לקבל הצדקה, ואחר שנפטרה הרבנית של הגר"א הודיעה בחלום לחברתה הרבנית היאך שכל דבר נרשם בדקדוק בדין של מעלה, ועל הליכתנו לקבץ צדקה נקבע לנו שכר, אלא שיש לי יותר זכות בדבר, לפי שאני רמותי לך באצבע שפתחו את הדלת, ועל דבר קטן כזה ג"כ

שיעורי חובת הלבבות

ממרן הגה"צ זצ"ל - (ב)

המשך מפרשת תרומה העל"ט

ומה שהחזה"ל אומר לנו כאן, הוא שצריך לגשת את התורה באופן אחר, צריך לגשת לזה באופן שהדברי תורה ירימו את האדם ממדרגתו להגיע למעלה, חכמי אומות העולם שעסקו בתורה לא ניגשו באופן כזה, לכן הם נשארו עמוק באדמה, הם יכולים להגיע בחכמת עד הלבנה, אבל בכל זאת הם באדמה, כי הם לא ניגשו באופן כזה, היסוד של לימוד התורה שלהם היה יסוד גרוע, חכמת אוה"ע היא חכמה, אי אפשר להכחיש זאת שיש להם חכמה, וכמו שאמרו חז"ל (איכה רבה פ"ב ס"ז) חכמה בגוים תאמין, אבל עכ"ז האנשים הכי גדולים שלהם היו נואפים וכדומה, וכל כך למה, מפני שניגשו להתורה כמו אל דבר גשמי, והוא מה שמזהרנו החזה"ל כאן, שאם האדם ניגש לזה באופן גשמי, הוא עצמו נעשה מגושם, והתורה לא תזכר אותו.

"ואמרו (עבודה זרה יט), אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד (תהלים קיב א), אמר רבי אלעזר במצותיו ולא בשכר מצותיו, כדתנן (אבות פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אל הו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם".

"והשערים שפתחם הבורא לדעת תורתו ודתו הם שלשה, האחד מהם - השכל הנצל מכל פגע, והשני - ספר תורתו הנתונה למשה נביאו, והשלישי - הקבלות שקבלנו מקדמוניו שקבלו מן הנביאים עליהם השלום", כוונתו בדבר השלישי הוא לתורה שבעל פה שבידינו, שהוא מה שקיבלו קדמונינו, היינו התנאים והאמוראים, איך צריך לקיים התורה בפועל, כלומר שפירשו את דברי התורה שבכתב ודברי הנביאים, באופן שקיבלו איך זה צריך להיות למעשה, למשל ההלכות בנוגע לכשרות המאכלים, וכן בכל מקצועות התורה.

וממשיך "אך חכמת התורה מתחלקת לשני חלקים, האחד מהם - לדעת חובות האברים, והיא החכמה הנראית, והשני - לדעת חובות הלבבות, והם המצפונים, והיא החכמה הצפונה", החכמה הנראית, הוא דברים שמקיימים בפועל במעשה, ומאידך חובות הלבבות הוא מה שצריך לעשות עם הלב, וזה נסתר, שאין רואים זאת בעינים.

"חובות האברים יחלקו לשני חלקים, האחד מהם מצות שמחייב בהן השכל אפילו אם לא חייבה בהן התורה", כמו כבוד אב ואם, שגם בלא ציווי התורה היה צריך להיות כן כמו שאמרו (קידושין לא.) כיון שאמר כבוד את אביך וגו' חזרו והודו למאמרות הראשונות, וכן איסור גזל וכדומה כדאייתא בגמ' (עירובין ק:) גזל מנמלה עיי"ש, "והחלק השני מצות השמע שאין השכל מחייב בהן ולא דוחה אותן, כאיסור בשר בחלב ושעטנו וכלאים והדומה להם, ממה שנעלמה ממנו עילת איסורם, ועילת חיוב מה שנתחייבנו מהם", שהשכל בעצמו אינו אומר כלום בנוגע למצוה זו, לא שהוא מחייב אותו ולא שהוא דבר שמנגד לשכל, כמו איסור בשר בחלב והדומה להם שאינם מצוות שכליות, אין אנו יודעים הטעם, אבל מכל מקום אין השכל מתנגד למצוות אלו, שהרי ישנם דברים שהשכל מתנגד להם, כמו שהיו גוים שעבדו עבודה זרה למולך, שהיו מעבירים את בניהם ובנותיהם באש לאלהיהם, ועוד דברים משונים כאלו, שזהו היפוך השכל, והשכל לא רק שאינו מחייב לעשות כן, אלא השכל מתנגד לזה ואינו יכול להבין דברים כאלו שהם רציחה, אבל לא כן הוא מצות השמע שהחזה"ל מדבר מזה, כמו איסור בשר בחלב, שאמנם אין השכל יודע הטעם של המצוה, אבל מכל מקום אינו דוחה אותו, אלא כך הוא רצון הבורא ואין אנו יודעים למה.

וממשיך שכל זה הוא בנוגע למצוות מעשיות שמקיימים בפועל, "אך חובות הלבבות כל שרשיהן הן מן השכל, כאשר אבאר בעזרת השם", שמצוות הנוגעות לפנימיות האדם והלב, הם כולם שכל, ולא כמו בחובות האברים

שבהם יש מצוות של שכל, ויש מצוות שהם רק מצד הקבלה, אבל בחובות הלבבות כל שרשיהם הם מן השכל, "וכל המצוות הן נחלקות למצוות עשה ולמצוות לא תעשה, ואין אנו צריכים לבאר את זה במצוות האברים, מפני שהן ידועות לכל", כי מוני המצוות כבר מונים את כל המצוות עשה ולא תעשה של חובת האברים, "אבל אני זוכר ממצוות עשה וממצוות לא תעשה שבחובות הלבבות מה שזידמן לי, כדי שיהא דמיון למה שלא אזכור מהם בעזרת השם יתברך", לשאר המצוות שבלב שלא אזכיר כאן.

"ומצוות עשה שבחובות הלבבות, שנאמין כי יש לעולם בורא בראו מאין ושאיין כמוהו, ושנקבל עליו יחודו ושנעבדהו בלבנו, ושנתבונן בפלאי יצירתו כדי שיהיו לנו לאות עליו", כדי שמכל זה נוכיח יחוד הבורא, "ושנבטח בו ושנכנע מפניו ושנירא אותו ונפחד ונבוש מהשקיפו על נגלותו ונסתרותיו", שנתבייש מהדברים הרעים שאנו עושים בין הנגלים ובין הנסתרים, ובהמשך דבריו יביא הוכחות על כל אלו החיובים, "ושנכסוף לרצונו ונייחד מעשינו לשמו", שנעשה המצוות לשמו, וגם זה שייך למצוות הלב, שיש לקיים את כל המצוות המעשיות לשם ה', "ושנאהב אותו ואת אוהביו כדי להתקרב אליו, ונשנא את שונאיו, והדומה לזה, ממה שאינו נראה מן האברים".

מסופר על צדיק אחד ששאלו אותו בנוגע לצדיק אחר מה דעתו עליו, האם הוא עובד ה' באמת או לא, ענה הצדיק, אינני יודע את העבודת השם שלו, אינני מכיר אותו כל כך מקרוב, אבל דבר אחד ראיתי, שהיכן שרק יש יהודי ירא שמים הרי הוא חבירו ואוהבו, והיכן שיש פושע ישראל הוא שונאו, אם כן יכול אני לדעת בעצמי שהוא אוהב את הבורא יתברך, והוא צדיק אמת, וזהו דבריו כאן ושנאהב אותו ואת אוהביו ונשנא את שונאיו, אמנם בדרך כלל אין צריך לשנוא יהודי, ואפילו בעל עבירה, רק יש דינים מה צריך לעשות בנוגע לעוברי עבירה, שצריך להעיד עליו בבית דין, וכן יש חובת הוכח תוכיח את עמיתך אם רואה שעובר עבירה, אבל אין דין שצריך לשנוא אותו קודם שמוכיחו, אבל מכל מקום אם הוא מרגיש שהוא יכול להמשיך לעוברי עבירה, צריך לשנוא אותם כדי שלא ימשך אחריהם, והוא דבר התלוי בהתבטח האדם לה', שאם הוא אוהב ה', ממילא הוא שונא את שונאיו כשצריך לעשות כן כדי להתרחק מהם.

"אך הלאוין שבחובות הלבבות, הפך כל אלו", ההיפוך של כל הדברים שמנה לעיל שצריך לקיימם, אם לא יקיימם הוא עובר על הלאוין של חובות הלבבות, וכן יש עוד לאוין בענינים שבלב, "וגם מהם שלא נחמוד ולא ניקום ולא ניטור את בני עמנו, כדכתיב (ויקרא יט יח) לא תקום ולא תטור את בני עמך", וכאייתא בגמ' (יומא כג.) החילוק בין נקימה לנטירה, נקמה הוא שחבירו מבקש ממנו השאילנו קרדומך, והוא אומר איני משאילך בדרך שלא השאלתני אתמול מגלך, ונטירה היא שאכן משאילו, אבל נוטר האיבה בלבו אע"פ שאינו נוקם ואומר לו, איני כמותך שאתה לא השאלתני אבל אני משאילך.

"ומהם שלא נהרהר בעבירות", שזה דבר התלוי בלב, "ולא נתאום ולא נסכים לעשותם", שחלילה יש אדם שאינו עושה עבירה, כי אין לו אפשרות ואינו מזדמן לו לעשותה, אבל בפנימיות הלב הוא מסכים לעשותה, וזה בעצם עבירה הוא, כי אסור להסכים לעשות עבירה, "ומה שדומה לזה במה שהוא במצפון האדם ולא ישקיף עליו זולתי הבורא", שענינים התלויים בלב רק הוא יתברך לבדו רואה, "כדכתיב (ירמיה יז י) אני ה' חוקר לב בוחן כליות, וכתוב (משלי כ כז) נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן".

ממילא הוא אומר עכשיו "ומפני שחכמת המצוות שבתורה על שני ענינים, האחד מהם גלוי והשני נסתר, עינית בספרי הקדמונים שהיו אחרי אנשי התלמוד, אשר חבירו בעניני המצוות חבורים רבים לעמוד על חכמת הענין הנסתר, וראיתי כי כל מה שכוננו לפרש ולבאר איננו יוצא מאחד משלשה ענינים", שכל הספרים של רבותינו הקדמונים מפרשי התורה, הם כלולים באחד משלשה סוגים אלו, "האחד מהם לפרש ספר התורה והנביאים, וזה על שני דרכים, או לבאר פירוש המילות והענינים כמו שעשה רבנו סעדיה ז"ל ברוב ספרי המקרא, או לבאר עניני הלשון והדקדוק והשמוש לכל עבדיו וצדיקו ולתקן מלותיו, כספרי בן גנאח ובעלי המסורת, ומי שנהג מנהגם", זהו גדר אחד של הספרי הקדמונים שהם מפרשי התורה.

"והענין השני, לחבר עניני המצוות על דרך קצרה כספר רב חפץ בן יצליה ז"ל, או מה שאנו חייבים בהן בזמן הזה, כהלכות פסוקות וגדולות והדומה להם, או חלק מחלקיהן בספרי קצת הגאונים בשאלות ותשובות במצוות הגוף

ובזה יש לפרש מה שאומרים בהגדה של פסח בסדר הסימנים צפון ברכ הלל נרצה, הלב הוא צפון, וכמו שקראו החוזה"ל לעבודת הלב, מצפון, שהוא צפון ונסתר בתוך האדם, וכשמשבחים ומהללים להשי"ת, צריכים לזה עבודת הלב שיצאו מעומקא דליבא, ואז הוא לרצון לפני אדון כל, וזהו צפון ברכ, אם הלב שהוא צפון משתתף בברכתו, והוא מברך ומהלל לה' מעומקא דליבא, אז הלל נרצה, שההלל מתקבל לרצון לפני אדון כל, משא"כ אם הוא מברך ומהלל רק בפה באיברי המעשה, ואין בזה השתתפות הלב.

בהמשך ההקדמה (ד"ה ואמרת עוד): "ואמרת עוד, שמה הן כל כך מבוררות וידועות לכל, וכל בני אדם דבקים בהם, עד שלא נצטרכו לחבר בספר", פירוש שחלק הפנימי עבודת הלב של האדם, הכוונה של המצוות, זהו דבר ברור ונגלה לכל, עד שלא היה צורך לכתוב ספר על זה, "ועיינתי מנהגי בני אדם ברוב הדורות הנזכרים בספרים, ומצאתי רחוקים מן המין הזה מן המצוות, אלא הזרזים בחיורי הסגולה בהם כפי הנזכר עליהם, אך השאר כמה היו צריכים להעיר ולהורות אותם, וכל שכן רוב אנשי זמננו זה, אשר זלזלו בחכמת מצוות האברים, כל שכן במצוות הלבבות", פירוש שרוב האנשים הפשוטים ואנשי דורנו זה, אפילו במצוות האברים שהם גלויים לכל והכל יודעים אותם, הם מזלזלים, וכל שכן במצוות הלבביות, אם כן אינו מן הנמנע לכתוב ספר על זה.

"ואשר ידבנו לבו מהם לעיין בחכמת התורה", היינו אפילו האנשים שרוצים לעיין ולדעת בחכמת התורה, ואכן הוא יושב ולומד ויודע את התורה, אז איזה חלק בתורה הוא בוחר, הרי "הוא מתכוון לדבר שיקרא בו חכם אצל עמי הארץ, ושיעשה לו שם אצל הגדולים, ויש מדרך התורה אל מה שלא יקנהו מעלה יתרה", לכן הוא עוזב את החלק הזה של התורה הנוגע לפנימיות, לעניני הלב ומדות טובות, והוא בוחר בחלק המעשה, שהוא מה שנחשב לחכם ויודע ספר אצל ההמון עם, "ולא יקחה ממכשול בנפשו, ושם לא היה יודעו לא היה נענש עליו", שהוא בוחר בדברים כאלו שהם אמנם חלק מן התורה, אבל אינם עיקריים כל כך שאם לא ילמוד אותם הוא לו למכשול, והיינו המצוות המעשיות הידועות לכל, והוא מתעמק בהם הרבה יותר מן הצורך ממה שנוגע אליו למעשה.

"והניח לעיין בשרשי דתו ויסודי תורתו, אשר לא היה לו להתעלם מהם ולהניחם, ושלא יוכל לקיים מצוות אם לא ידעם ויעשם, כמו אמונת היחוד, אם אנחנו חייבים לעיין בו מצד שכלנו, או אם יספיק לנו אם נדעהו מצד הקבלה, שנאמר שאלקינו אחד, כאשר יאמרו הפתאים מבלי אותו ומופת, או אם אנחנו חייבים לחקור על ענין האחת האמת והאחד העובר", החילוק בין אחד האמת לבין אחד העובר, הוא לדוגמא, הרי כולם יודעים שיש שמש אחד ולבנה אחד, וכן אנו יודעים שכביכול יש ה' אחד, וכי שני הדוגמאות האלו דומים זה לזה, הרי אין ביניהם שום שייכות, השמש והלבנה שיש אחד מהם, זהו ענין אחד העובר, שבמקרה הוא כן שהוא אחד, והיה יכול להיות שנים כמו שיכול להיות אחד, אבל היחוד של ה', היינו מה שה' הוא אחד, אינו כן, הוא אינו אחד שהיה שייך שיהיו שנים מהם, אלא הוא אחד האמת, אחד שמוכרח להיות כן, ולא שייך שיהיה שני לו, כי כל מהותו הוא האחדות שבו.

"להבדיל הענין הזה אצלנו משאר עניני האחדים הנמצאים אם לא", פירוש בדבר זה שזכרנו, החילוק בין האחדים הנמצאים בעולם שאנו מכירים לבין ה' אחד ושמו אחד, האם זה ענין שאנו חייבים להתבונן בזה, או שמה יכולים להיות יהודים מאמינים גם בלא להתעמק בחלק זה, אבל האמת הוא, "והענין הזה אין המאמין רשאי שלא ידענו", כי הוא חלק מן האמונה, וכל מי שהוא בגדר מאמין אינו יכול לומר שאינו יודע, כי אחדות הבורא הוא חלק מן התורה ומן האמונה, וכל מאמין צריך לדעתו ולהבינו היטב, "שהתורה הזוהירה עליו, דכתיב (דברים ד לט) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים", אם כן אין לנו מנוס מלקיים ולהתבונן בדבר זה.

ולא רק פרט זה של יחוד ה', אלא "וכן שאר מצוות הלבבות שזכרנו ושאלנו עתידים ליכור, אשר לא תגמר אמונת המאמין אם לא ידעם ויעשם", פירוש אין אמונתו שלמה, עד שלא יתבונן לידע פנימיות הדבר, "והיא החכמה הצפונה", פירוש שהיא חכמה טבעית הטמונה בלבו של כל אדם, "אשר היא אור הלבבות ונוגה הנפשות", שהחכמה הזו היא מאיר להנפש, "ועליה אמר הכתוב (תהלים נא ח) הן אמת חפצת בטוחות ובסתום חכמה תודיענו".

המשך יבוא בעזה"

ופסקי דינין", היינו הספרים שהם על חלק קיום המצוות, וכן ספרי שו"ת, וזה האופן השני של ספרי קדמונינו, "והענין השלישי ליישב עניני התורה בלבבנו בדרכי הראיות ותשובת האפיקורסים, כספר האמונות והדעות, ספר שרשי הדת, וספר המקמץ והדומה להם", שהם ספרי פילוסופיה שמתווכחים עם שאר האמונות, או שאר ספרים קדמונים בעניני דעות.

"והקרת עליהם ולא מצאתי בהם ספר מיוחד בחכמת המצפון", לא מצאתי ספר כזה שפוסק כל ההלכות על מצוות הלבבות, כמו שאנו מוצאים את ספר הרמב"ם שמקבץ כל ההלכות הנוגע למצוות מעשיות, אמנם רבים הספרים שמביאים קצת ענינים הנוגעים ללב, אבל אין זה כי אם מעט, והרי צרכים לדעת את חובות הלבבות של יהודי בעולם, שהרי זה חלק מן התורה כמו"ש לעיל, וצריכים לבררו היטב, "וראיתי החכמה הזאת שהיא חכמת חובות הלבבות, שהניחה ולא חברה בספר שיהיה כולל כל שרשיה, ותמהתי על זה תימה גדולה עד שאמרת בלבי, שמה המין הזה מן המצוות אין אנחנו חייבין בו מן התורה, אלא שחיובו מדרך המוסר להורות הדרך הנכונה והישרה, וכמוהו כמו התוספות שהם רשות, שאין אנחנו נתבעין בהן ולא נענשים אם נתעלם מהם, ועל כן הניחו הקדמונים לחברה בספר", שכל המפרשים הרי עסקו בעיקר התורה, והם הדברים שהייבם בהם, אבל דברים שאינם אלא רשות, אין לתבוע אותם מכל אחד, ולכן הניחו הקדמונים דבר זה ולא כתבוהו.

"עד שחפשתי על חובות הלבבות מן השכל ומן הכתוב ומן הקבלה, אם אנחנו חייבים בהם אם לא, ומצאתים שהם יסודי כל המצוות, ואם יארע בהם שום הפסד לא תתכן לנו מצות ממצוות האברים", שלא רק שהמצוות הלבביות הן חובה וצריך האדם לעשותם ואינם רק מדרך המוסר, אלא שגם המצוות המעשיות תלויים ועומדים בהן, ואם לא יקיים המצוות הלבביות, אז גם המצוות המעשיות לא יהיו כתיקונם.

ומה הם הראיות לכך מן השכל ומן הקבלה, "מן השכל שאמרת, כי כבר נתברר לנו כי האדם מחובר מנפש וגוף, ושניהם מטובות הבורא עלינו, האחד נראה והשני אינו נראה, ואנחנו חייבים לעבוד אותו בעבור זה עבודה גלויה ועבודה צפונה", שכמו שעם הגוף שנתן לנו הקב"ה, אנו חייבים לעבוד אותו במצוות מעשיות, כן עם הנפש שנתן לנו אנו חייבים לעבוד אותו במצוות הלבביות, והיינו עבודה גלויה ועבודה צפונה.

"הגלויה - חובות האברים, כמו התפלה והצום והצדקה ולימוד תורה ולמדה, ועשות סוכה ולולב וציצית ומזוזה ומעקה, והדומה להם ממה שיגמר מעשהו על ידי חושי האדם הנראים, אך העבודה הצפונה היא חובות הלבבות, והוא שניחד הקל בלבותינו, ושנאמין בו ובתורתו, ושנקבל עבודתו ונירא אותו, ונכנע מפניו ונבוש ממנו, ונאהב אותו ונבטח בו, ונמסור נפשותינו אליו, ושנפרוש מאשר ישנא, ושניחד מעשינו לשמו, ושנתבונן בטובותיו, והדומה לזה כמה שיוגמר במחשבת הלב מצפוננו מבלי אברי הגוף הנראים ממנו, וידעת דעת ברורה, כי חובות האברים לא תשלמנה כי אם ברצון הלב וחפץ הנפש לעשותם, ותאות לבנו לפעול אותם, ואם יעלה במחשבתנו שאין לבותינו חייבים לבחור עבודת השם ולחפוז בה, יסתלק מעל אברינו חיוב המצוות שאנו חייבין בהם, מפני שאין מעשה נשלם מבלי חפץ הנפש בו", שאי אפשר שיהיה מנשה המצוה בשלימות כתיקונה, מבלי שהנפש יחפוז בה, ונמצא שמצוות הלב הם חלק ממצוות המעשיות, והם פרט בהמצוה, כמו לדוגמא במצוות תפילין שיש דין שצריך שיהיו התפילין מרובעות ושחורות וכיוצא בהם, ודינים אלו הם חלק מן המצוה המעשית של הנחת תפילין, כמו כן יש עוד פרט שהוא שייך למצוה המעשית של הנחת תפילין, והוא שצריך כוונה לקיים המצוה לשם ה', כי מצוות צריכות כוונה, הן עם זה מדאורייתא או מדרבנן, אבל עכ"פ צריך לעשות המצוה לשם ה', וזהו חלק מן המצוה, שהרי לכו"ע אם עושה המצוה בלי ידיעה כלל שעושה דבר שהקב"ה ציווה והוא כמתעסק בעלמא, אינו נחשבת למצוה (עי' ביאור הלכה סי' ס"ד ד"ה י"א שאין), נמצא שכוונה זו היא פרט מהמצוה, שכדי לקיים מצוה מעשית צריך לזה חלק הלב והכוונה ולא די שאיברי המעשה עוברים.

והוא ממשך, "וכיון שנתברר כי הבורא חייב את אברינו במצותיו, לא היה נכון להניח נפשנו ולבנו שהם מבחר חלקי עצמנו, שלא יחייבם בעבודתו כפי יכלתם, מפני שבהם גמר העבודה, ועל כן נתחייבנו בחובות גלוינו ומצפונינו, כדי שתהיה עבודתנו שלמה וגמורה, וכוללת מצפונינו וגלוינו לבורא יתברך", שכדי שעבודתנו המעשית תהיה בשלימות, שהיה כ"ל כל עניני הלב הם בעצם חלק מן המצוה המעשית, שבלא"ה אין המצוה נחשבת כלום.

י"ל ע"י מערכת אוצר יונה - 659-6062 (845)

צו באקומען דעם גליון וועכנטליך שיקט א אי-מעיל צו
YIDEL425@gmail.com